

הרצאת פתיחה: כלי וחפץ בו – Homage

גלרית כותר פיס, קרית אוננו, אוקטובר 2007

יום יום אצל הנרי

עצמו, לפני שינגנו עליו. כלומר, עדנה מתחילה כל יצירה שלה מבראשית: מהחומר הבסיסי ביותר – האדמה, מהעשייה הבסיסית ביותר – הלישה, ומסוגי הטכניקות והשיטות המסורתיות והקלאסיות. אבל כאמון מודרני היא מעצימה ומאדירה את הרגיסטר שלה, ואת האפשרויות שלה, כשהיא מפגישה את הראשוני, הקדום והפרימיטיבי, עם הטכנולוגיות המודרניסטיות העכשוויות והמתחכמות ביותר.

והמפגש הקריטי הזה מוליד בינתיים רק את המוצר העוברי. אמנם הוא כבר נושא איתו את כל הפוטנציאל האסתטי שלו, אבל זוהי רק ההתחלה לתהליך היצירתי הריבוי הארוך,

אני רוצה להודות לעדנה שפנתה אלי לפתוח את התערוכה היפהפייה הזאת. אמנם אינני עוסקת בענייני קדרות, אבל עדנה, באינטואיציה הרגישה והדקה שלה, כיוונה בדיוק למה שידעתי אבל אף פעם לא נתתי לעצמי דין וחשבון אודותיו. והנה באה עדנה, ובעצם הפנייה שלה אלי הזכירה לי שאני שייכת למשפחה של קדרים, וכי החומר, אם אני רוצה או לא, רוטט בגנים שלי. ובאמת, הסבא הגדול שלי היה קדר במקצועו, ובעל מוניטין בבית חרושת לכלי חרס בצפון ליטא, אבל הוא בחר לעלות לארץ לפני למעלה ממאה שנה (1894 ליתר דיוק). והתוכנית שלו היתה להקים בפתח תקוה בית חרושת לכלי חרס ולרעפים. הסיפור שלו, שהוא אלף לילה ולילה בפני עצמו, אינו מענייננו כאן; רק אומר, כי תוך שנה ומשהו הוא פשט את הרגל, כמו הרבה מפעלים שהיו חלום יותר ממציאות. אבל אצלנו בבית, מתחת לגג, נשארה דרישת שלום חמה ממנו – עמדו שם תנור קרמי לשריפה, כלי חרס, קדרות ועציצים. אבא שלי, למשל, היה שותה מים קרים רק מג'ארה.

זאת כנראה הסיבה שהעניקו לי את הזכות לעמוד מול המצג המרהיב הזה של הכלים, ולחשוב עליהם בקול רם – לא כמומחית בנושא, ובוודאי לא כמבקרת אמנות, אלא כצופה שעומדת מול יצירה, ותוהה כמו תמיד: מה סוד הקסם שעשה את היצירה הזאת למה שהיא.

אני באה מלימודי הספרות, ובספרות, כדי להבין סיפור או שיר, מנסים קודם כול לפרק אותו כדי לבדוק, לארגן, להטעין אותו, כפי שאנחנו מבינים, או כמו שאמר וולפגנג איזר: כל מי שקורא שיר או סיפור, למעשה כותב אותו מחדש. עכשיו, ניסיון לפרק כאן את היצירה (וחלילה לא לשבור אותה), זה נראה ממש גדול עלי. כי מה שמרפה את ידי להעז ולהתמודד עם היצירה הזאת, זו העבודה הטוטלית שמושקעת פה, והרב-ריבדיות המדהימה, שהיא כאן מילת המפתח. אבל בוואו ננסה.

קחו למשל פֶּנֶר. כדי לממש את האמנות שלו, הוא קונה כינור. פחות טוב, יותר טוב, אבל מה שעושה את הנגינה שלו לנגינה, זו היכולת האמנותית שלו לייצר צלילים – צלילים יפים, מדויקים, מרגשים. אבל קדר-אמן או קדרית-אמנית, בדרך ליצירה שלהם, צריכים קודם כול לייצר את הכינור

פרופ' יפה ברלוביץ מלמדת במחלקה לספרות עם-ישראל באוניברסיטת בר-אילן; קובץ המאמרים בעריכתה "העלייה הראשונה כמכוננת תרבות", יראה אור כגליון מיוחד של כתב העת ביקורת ופרשנות, בהוצאת אוניברסיטת בר אילן.

שבת אצל הנרי או בקפלה

למהתלה שמייצרת עדנה אודות מגריט הסוריאליסט הנועז, שלמעשה בחיי היום-יום שלו היה פקיד אפור ושמרן. וכמובן שאי אפשר בלי פיקסו. ו"פיקסו בקומקום" הוא מעין קריצה פנימית ואולי קצת אירונית, לכל השיטפון של תעשיית הקרמיקה שפותחת בקומקום ומסיימת בקומקום, כאילו כל מלאכת הקדרות היא קומקום אחד גדול. אז כפי שאתם מבינים, החלל שלפנינו מלא תנועה: תנועה של צורות וצבעים ומילים ומשפטים, והעיקר, פגישה מרתקת עם הדינמיקה האמנותית המרובדת והטעונה הזאת, שפושטת צורה, לובשת צורה, מתחפשת, מתחלפת, ובשום פנים ואופן אי אפשר לייצב אותה על משמעות אחת.

שהוא עוד יעבור. קודם כול הוא צריך להיזרק אל התנור – אל אש הגיהינום; שם הוא עובר את כור המצרף, בלי שזה יהרוג אותו חלילה; להפך, דווקא האש, אחרי המים והאדמה, תוליך אותו אל הרוח, אל החיים. אבל עכשיו, כשמוציאים אותו החוצה – להתקרר – הוא צריך להירגע כמה ימים מהטראומה הנוראה של הכבשן. וכשתנוח עליו דעתו, והוא יתפוס את המקום שלו בחלל, הוא יתחיל אט אט להבין שהוא "כלי", וליתר דיוק "כלי וחפיץ בו", כמו שקוראת עדנה לתערוכה. ו"חפיץ" זה לא רק "עצם" או "גוף" – "חפיץ" זה גם "תשוקה", "משאלה", "חפצי-בה", או "אל תעוררו את האהבה עד שתחפיץ". והחפציות הזאת היא האלף-בית של כל אמן או קדר-אמן. כלומר, לקחת את הכלי, את הגוף, ולחולל, ולממש, ולברוא בו את התשוקה כמעשה אמנות, כיצירה אסתטית.

על אחת כמה וכמה אצל עדנה, שכאמנית אינה רק יוצרת את הכלי, אלא משתוקקת גם לפסל אותו. והכלים שלה הם אכן פסלים. אבל עדנה, שהשתלמה גם בציור, משתוקקת גם לצבע. והפסלים שלה הם אכן גם ציורים. עדנה היא גם אשת קולנוע, וכמו בתסריט טוב – היא משתוקקת גם לדיאלוג. והכלים הפיסוליים-הציוריים האלה הם השפה שלה. שפה שמשוחחת כאן עם עולם אמנותי וירטואלי, שאולי הוא מעבר לנו – חידתי ונרמז – אבל הוא כולו שלה: עולם של יצירות אהובות עליה, ואמנים מועדפים, ומערכות יחסים שהיא מנהלת איתם. לסיום אני רוצה לנסות ולפענח כמה חידות שלה, באמצעות מדגם עבודות שבחרתי.

קחו למשל את את הדיאלוג שלה עם הנרי מאטיס, או כפי שעדנה קוראת לזה "הומאז' למאטיס". הראשון נקרא "יום יום אצל הנרי", והשני "שבת אצל הנרי או בקאפלה". יש כאן שתי שפות, האחת חילונית, יומיומית ארצית מאוד ('יום יום'), והשנייה רליגיוזית, שמיימית ורוחנית ('בקאפלה'). ואם הייתם או לא הייתם בכנסיה שעיצב מאטיס – Chapelle du Rosaire – עצם ההבחנה בין שני הכלים, בין שתי השפות, בין שני הדיאלוגים – היא היא האמירה שלהם, האמנות שלהם.

וכך כל כלי עם השפה שלו, הדיאלוג שלו, האמירה שלו. הנה אני קוראת בתוכנייה: "דחיסות אורבנית – הומאז' להונדרטוואסר". וההומאז' להונדרטוואסר מורכב משתי עבודות: "דחיסות אורבנית 1" ו"דחיסות אורבנית 2". לא רק אמירה ביקורתית אחת על העיר הצפופה, האלימה והמזוהמת, אלא הרחבה של גבולות הדיאלוג הביקורתי הקשה הזה – לעוד יצירה, לעוד כלי.

"הלוטוס השחור – הומאז' לקלוד מונה", מוביל אותנו כבר לשיחה אחרת, לחידה אחרת – רכה, רומנטית, מתמוגגת בפריחה שלה. או ההומאז' המצחיק והשובב "למגריט – זו לא מקטרת". שוב חילופי מצב רוח, והפעם אנחנו מצטרפים